

2 Środki roślinne stosowane zewnętrznie

2.1 Pielęgnacja wrażliwej skóry niemowląt i małych dzieci

Pielęgnacja skóry ma szczególnie duże znaczenie u:

- niemowląt,
- dzieci unieruchomionych pozostających w pozycji leżącej,
- dzieci niepełnosprawnych z porażeniem mózgowym,
- dzieci cierpiących na choroby przewlekłe, którym towarzyszy bezwolne oddawanie kału i moczu.

Leki bądź środki pielęgnacyjne pochodzenia roślinnego, które są przede wszystkim zalecane, to przetwory z kwiatów rumianku, *Matricariae flos* (roślina macierzysta: *Chamomilla recutita* [L.] Rauschert, syn. *Matricaria chamomilla* L.). Za odpowiednie w tym wypadku uważa się wyciągi z kwiatów rumianku o odpowiednim stężeniu składników czynnych i właściwościach przeciwzapalnych (np. *Tinctura Chamomillae*). Określono następujące składniki o działaniu przeciwzapalnym:

- (-)- α -bisabolol,
- chamazulen lub matrycyna,
- apigenina > luteolina > kwercetyna.

Ogólnie właściwe jest stosowanie wyciągu alkoholowego, który zawiera zarówno wystarczającą ilość lipofilnych substancji czynnych (olejek eteryczny), jak i hydrofilnych (flawonoidy). Mniej przydatny jest wyciąg wodny, nawet wtedy, gdy został otrzymany z surowca przeznaczonego do celów medycznych.

Do przygotowania nasiadówki, ale również do tamponowania, odpowiednie będzie natomiast wykorzystanie wyciągu wodnego z rumianku lekarskiego (2 łyżki stołowe dodać do kąpielii przygotowywanej dla niemowlęcia lub do nasiadówki), który może zostać wzmocniony dodatkiem gotowego standaryzowanego wyciągu z rumianku na bazie alkoholu (zob. s. 11). Nie zaleca się kąpielii z dodatkiem wyciągów z innego gatunku rumianku (tzw. rumianek do kąpielii, zob. ryc. 2). Wyciągi takie zawierają niewiele składników o właściwościach przeciwzapalnych, ponadto często nie spełniają wymogów jakości farmaceutycznej, a proces ich produkcji na ogół zużoża i tak już stosunkowo niskie właściwości lecznicze oraz często przebiega w warunkach nieodpowiednich.

Do pielęgnacji suchej i delikatnej skóry niemowląt służą maści z rumianku w postaci

Ryc. 2: Rumianek do kąpeli – tego gatunku rumianku nie można stosować w pediatrii

leku gotowego (zob. s. 11), ale również maści „domowe” bądź recepturowe (zob. s. 12) i przygotowane przez aptekarza oleje rumiankowe.

Propozycje receptur *Oleum Chamomillae*

1. Olejek rumiankowy	1,0 g
obojętny olej tłusty (np. Freiöl® lub Miglyol®) ad	100,0 g
2. Standaryzowana alkoholowa nalewka z rumianku (o zawartości alkoholu 40%)	
(np. Kamillosan®, Azulan)	5,0 g
obojętny olej tłusty (np. Freiöl® lub Miglyol®) ad	100,0 g

Inna grupa substancji czynnych, a mianowicie garbniki, warunkuje skuteczność liści i kory oczaru (*Hamamelidis folium* i *Hamamelidis cortex*, z *Hamamelis virginiana* Linné). Działanie ściągające kwasu galusowego oraz garbników katechinowych oczaru prowadzi do utworzenia swoistej warstwy ochronnej zabezpieczającej wrażliwą i delikatną skórę niemowląt i dzieci. Do tego dochodzi działanie przeciwzapalne, przypisywane zwłaszcza garbnikom hydrolizującym uwalniającym kwas galusowy. Właściwości przeciwdrobnoustrojowe posiada ponadto występujący w liściach i gałęziach oczaru olejek eteryczny (zob. monografia).

Kąpiele z dodatkiem oczaru

Na jedną kąpiel stosuje się odwar z ok. 10 g liści lub kory oczaru (ok. 250 ml wody; gotować 10 minut na małym ogniu). Dobre rezultaty przynosi również zastoso-

wanie *Aqua Hamamelidis* (3 łyżki stołowe na 1 nasiadówkę), a także *Extractum Hamamelidis fluidum* (20–40 kropeł na jedną nasiadówkę).

Przy suchej skórze poleca się stosować maść z oczaru, w postaci preparatu gotowego lub przygotowanego wg następującej receptury:

<i>Extractum Hamamelidis fluidum</i>	5,0 g
<i>Unguentum molle</i>	ad 30,0 g
lub <i>Unguentum emulsificans aquosum</i> DAB	ad 30,0 g

Przetwory z nagietka lekarskiego

W przypadku stosowania przetworów z kwiatów nagietka lekarskiego zaleca się również korzystanie z preparatów aptecznych. Przy użyciu przygotowanej w domu maści nagietkowej, na bazie smalcu lub łożu, należy pamiętać o możliwości wystąpienia atopowego zapalenia skóry.

Nowsze preparaty z aloesu (*Aloë vera*) nie nadają się do zastosowania w pielęgnacji dzieci, ponieważ nie przeszły jeszcze odpowiednich badań klinicznych [119]. Bieże się tu pod uwagę nawet ryzyko wystąpienia wyprysku kontaktowego.

2.1.1 Leki gotowe

Kamillosan® koncentrat do przygotowania roztworu, Kamille® N roztwór, Kamillin® koncentrat do przygotowania roztworu, Salus nalewka rumiankowa, Azulan płyn

Chamo® maść, Kamillosan® maść, Hamasan® maść, Hametum® maść, Hamadest maść, Hamamelis maść N-LAW, Kamillin® maść, Calendula maść Helixor, Ringelblumen Heilsalbe mazidło Dr. Theiss Naturwaren, Calendumed maść DHU

Balmandol® olejek do kąpieli, Freiöl®, Caelo olejek rumiankowy, olejek rumiankowy firmy Kistler lub AstaPharma

2.2 Leczenie stanu zapalnego skóry

Środki pochodzenia roślinnego znajdują przede wszystkim zastosowanie w:

- pieluszkowym zapaleniu skóry (*dermatitis glutealis infantum* lub *dermatitis ammoniacalis*),
- wyprysku dziecięcym, objawach ciemieniuchy,
- łojotokowym zapaleniu skóry (*dermatitis seborrhoica*),
- atopowym zapaleniu skóry (*neurodermitis, dermatitis atopica*),
- stanach zapalnych okolic genitaliów (m.in. *vulvitis*).

Leki pochodzenia roślinnego polecane w wyżej wymienionych chorobach są wyłącznie środkami uzupełniającymi, niemniej jednak posiadają duże znaczenie i mogą zdecydowanie poprawić stan pacjenta.

Środki roślinne stosowane zewnętrznie

Inną możliwością jest terapia czasowa, pozwalająca przykładowo uniknąć zastosowania glukokortykoidów.

2.2.1 Pieluszkowe zapalenie skóry

Wyleczenie *dermatitis glutealis infantum* wyłącznie lekami pochodzenia roślinnego oraz innymi środkami (jak częste przewijanie dziecka itp.) zależy od stopnia i rodzaju zakażenia (drożdżaki i/lub gronkowce i in.) oraz od stopnia zaawansowania stanu zapalnego. Zarówno po, jak i przed (czasami określanym jako nieprzydatne) zastosowaniem 0,1–0,5% roztworu fioleto gencjanowego obowiązują racjonalne środki terapeutyczne. Leczenie uzupełniające przetworami z kwiatów rumianku wydaje się w tym wypadku słuszne.

Nasiadówka (kąpiel nasiadowa): 1 łyżka stołowa *Extractum Chamomillae fluidum* lub inny standaryzowany przetwór z rumianku dodać do 1–2 litrów ciepłej, najlepiej przegotowanej wody. Godne polecenia są gotowe preparaty z kwiatów rumianku o możliwie małej zawartości alkoholu bądź bezalkoholowe. Szczególnie cennie jest stosowanie kąpeli u dzieci od 4 tygodnia życia (2 łyżki stołowe kwiatów rumianku oraz 1 łyżka stołowa kory dębu dodać do 1 litra wrzącej wody).

Przemywanie: ostrożne zwilżanie zmienionych chorobowo miejsc z zastosowaniem wyciągów z rumianku rozcieńczonych wodą w stosunku 1 : 4.

Maść rumiankowa: oprócz gotowych preparatów z rumianku, lekarz może przepisać następującą receptę *Unguentum Chamomillae*:

Extr. Chamomillae fluidum albo gotowy preparat na bazie alkoholu

(np. Kamillosan® roztwór skoncentrowany lub Kamille-Spitzner N roztwór) 8,0 g

Ungt. Zinci bądź *Zinci pasta mollis* ad 50,0 g

Maść siarkowo-rumiankowa:

Sulfur praecipitatum 3,0 g

Extr. Chamomillae fluidum 10,0 g

lub roztwór Kamillosan®

Oleum Jecoris Aselli (tran) 20,0 g

Zincum oxidatum 30,0 g

Adeps lanae ad 100,0 g

Puder rumiankowy:

Nie stosować w przypadku erozyjno-wysiękowego pieluszkowego zapalenia skóry. Kolejną godną uwagi rośliną leczniczą jest ziele fiołka trójbarwnego (*Violae tricoloris herba*). Jego wyciągi wodne mają działanie łagodzące podrażnienia i znalazły zastosowanie do kąpeli, przemywania i okładów. Napar z ziele (1 łyżka stołowa na 1 filiżankę wody, to ok. 200 ml) jest szczególnie polecany do zmiękczenia ciemieniuchy. W celu przygotowania kąpeli należy zalać 2–3 łyżki stołowe ziele fiołka trójbarwnego 1 litrem wrzącej wody i odstawić do zaparzenia na ok. 15 minut. Odcedzony wyciąg dodaje się do kąpeli.

Do przemycia powierzchni ciała okrytych pieluszką, szczególnie po oddaniu stolca,

świetnie nadaje się 10% odwar (*decoctum*) z czarnej lub zielonej herbaty. Przed założeniem świeżej pieluszki ciało należy dokładnie osuszyć.

Działanie przeciwzapalne i łagodzące swędzenie wykazuje maść zawierająca 10% homeopatycznej nalewki z *Cardiospermum halicacabum* (Halicar® maść).

2.2.2 Wyprysk dziecięcy, ciemieniucha, atopowe zapalenie skóry

Zarówno w przypadku łojotokowego zapalenia skóry (wyprysk dziecięcy lub ciemieniucha – w pierwszych miesiącach życia dziecka), jak i w atopowym zapaleniu skóry (prze-wlekła egzema, po 4 miesiącu życia dziecka) zastosowanie fitoterapii może jedynie złagodzić uciążliwe i bolesne dolegliwości. Leczenie tej konstytucjonalnie uwarunkowanej egzemy endogennej wymaga od rodziców właściwego podejścia do małego pacjenta, cierpliwości i wyrozumiałości, ale też wiedzy o tym, jak najlepiej leczyć dotknięte chorobą zmiany na skórze oraz jak skutecznie złagodzić uporczywe swędzenie.

Leczenie miejscowe prowadzone jest indywidualnie, zależnie od rodzaju uszkodzenia skóry. Suche miejsca można smarować olejem rumiankowym, ale też kremem rumiankowym lub kremem z dziurawca [131]. Miejsca zmienione chorobowo, pęcherzyki lub sączące się, swędzące małe wypryski, szczególnie na policzkach i owłosionych częściach głowy (tzw. ciemieniucha) zwilża się rozcieńczoną nalewką z rumianku (1:4) bądź gotowym preparatem z rumianku z małą zawartością alkoholu. W ciężkich przypadkach nie do uniknięcia jest leczenie glukokortykoidami. Sączące się miejsca należy osuszyć za pomocą maści cynkowo-rumiankowej. Badania kliniczne z podwójnie ślepą próbą [91] potwierdziły skuteczność standaryzowanej maści z oczaru w leczeniu atopowego zapalenia skóry w porównaniu z maścią zawierającą bufexamac. W ocenie ogólnej nie stwierdzono istotnych różnic między tymi środkami. Obydwa leki wykazały znaczącą poprawę objawów. Do leczenia świądu bądź podrażnień skóry przeznaczony jest opatrunek ze słomy owsianej, składający się z 50–100 g *Avenae stramentum* (zob. monografia Komisji E) lub kąpiel z dodatkiem owsianki. Swędzenie łagodzi również przemywanie wodą z dodatkiem olejku miętowego lub wodą miętową. W tym celu należy dodać 5–10 kropeł olejku z mięty pieprzowej do 1 litra wody i wymieszać, mocno wstrząsając bądź delikatnie zemulgować mlekiem lub śmietaną. W wodzie rozpuszcza się niewielka ilość olejku eterycznego, zwłaszcza chłodzącego mentolu – do 28% [28]. **Uwaga:** „czysty” olejek miętowy lub nalewkę miętową można podawać dzieciom od 12 roku życia!

Uzupełnieniem roślinnych środków leczniczych będzie podanie doustne oleju z wiesiołka. Liczne badania (krzyżowe i kontrolowane placebo) wykazały poprawę objawów. Nie były to jednak spektakularne efekty. Niejednokrotnie po przyjęciu oleju wiesiołkowego dochodziło do wyrównania defektu delta-6-desaturazy. Największą zawartość kwasu γ -linolenowego posiada olej z nasion ogórecznika. W leczeniu suchej skóry szczególnie przydatny jest olej pozyskany z nasion obu surowców, ogórecznika i wiesiołka (np. Glandol® kapsułki).